

RECENZJA

Aleksandra Mijalska*

**TRZY OBLICZA KOBIET, CZYLI O KOBIETACH
DOKONUJĄCYCH TRANSFORMACJI RZECZYWISTOŚCI.
RECENZJA KSIĄŻKI *KOBIETY NIEPOKORNE.
REFORMATORKI – BUNTOWNICZKI – REWOLUCJONISTKI*,
RED. I. DESPERAK, I. KUŹMA, WYDAWNICTWO
UNIWERYSTETU ŁÓDKIEGO, ŁÓDŹ 2015 (326 STRON)**

Rezultatem konferencji pt. *Niepokorne – buntowniczkki – reformatorki – aktywistki, czyli kobiety dokonujące transformacji rzeczywistości*, która odbyła się w maju 2015 r. na Uniwersytecie Łódzkim, jest recenzowana publikacja. Wydana nakładem Uniwersytetu Łódzkiego, ukazała się w serii *Oblicza Feminizmu*. Publikacja *Kobiety niepokorne. Reformatorki – buntowniczkki – rewolucjonistki* jest poświęcona kobietom niepokornym, porusza zagadnienia buntu i nieakceptacji wobec zastanej rzeczywistości, a także różnie pojmowanych zjawisk, polegających na przekraczaniu norm i granic.

Książka składa się z introdukcji oraz czterech rozdziałów, w których autorki zaprezentowały 25 artykułów pokonferencyjnych z różnych dziedzin naukowych – m.in. socjologii, filologii, politologii czy etnologii. Tom został podzielony według czterech obszarów, które stanowią także tytuły rozdziałów głównych. *Aktywistki, Idee, Codziennosc* i *Sztuka* to subdyscypliny wyodrębnione przez redaktorki. We wstępie wyjaśniono, że próba podzielenia tekstów według tradycyjnych definiowanych subdyscyplin naukowych była bardzo trudna i nie do końca się udała.

Aktywistki to rozdział, który otwiera pierwszą część książki. Siedem różnorodnych tekstów przenosi czytelnika w przeszłość, ale także opisuje współczesny kobiecy bunt. Podejmowane przez kobiety inicjatywy wobec rzeczywistości na którą się nie godzą, stanowi fundament tego rozdziału. Artykuł Anny Nowakowskiej-Wierzchoś to nawiązanie do działalności polskich emigrantek we Francji,

* Mgr, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Katedra Socjologii Polityki i Moralności, Uniwersytet Łódzki, ul. Rewolucji 1905 r. 41, 90-214 Łódź; e-mail: aleksandra.mijalska@gmail.com

które nie pracując zawodowo, odważyły się być aktywne na polu społecznym, a w rezultacie zaangażowały się w politykę i działalność związkową. Łódzkie opozycjonistki i ich formy kobiecego oporu stanowią temat drugiego tekstu, w którym Kamila Orman podkreśla poświęcenia „łódzkich eksterministek”, które nie dały się zastraszyć działaniom władz PRL-u, wykazały się odwagą i determinacją w podjętej z nimi walce. Autorka prezentuje interesujący wykaz internowanych kobiet z Łodzi w czasie stanu wojennego (1981–1982), wskazując dokładnie miejsce internowania na podstawie danych z Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej w Łodzi. Przedmiotem artykułu Justyny Lipko-Koniecznej są analizy propagandowego sposobu reprezentacji działaczek politycznych, zamkniętych w obozie Odosobnienia w Gołdapi 1982 r. Szczegółowe opisy funkcjonowania kobiet w ośrodku oraz charakterystykę miejsca działają na wyobraźnię czytelnika. Przywołując dyskursywne figury kobiecego głodu, pragnienia i błazenady, autorka opisuje w aluzyjny sposób „grę” obarczoną niebezpieczeństwem i ryzykiem, jaką podejmowały kobiety. Część książki o *Aktywistkach* porusza także problematykę buntu młodych feministek. Tekst Justyny Szymańskiej ukazuje perspektywę Ukrainek z kobiecego ruchu Femen, które słyną z kontrowersyjnych działań – np. nagiego protestu. Zuzanna Stasiak skupia uwagę czytelnika wokół seksualnego niewolnictwa kobiet w Indiach. Odwołuje się do postaci Sunnity Krishan, która od 20 lat angażuje się w walkę przeciwko wykorzystywaniu kobiet, przedstawia inicjatywy przez nią podejmowane oraz rezultaty jej działania. Tekst Wojciecha Sitarza nawiązuje do innej aktywistki – Leny Klimovej. Rosyjska autorka projektu *Dzieci 404*, walczy o prawa osób LGBT, w związku z rosyjskim zakazem propagowania wśród niepełnoletnich nietradycyjnych stosunków seksualnych. Autor ukazuje sytuację dzieci nieheteroseksualnych w Rosji. Ostatni artykuł rozdziału dotyczy płaszczyzny sportowej. Kamil Potrzuski zapoznaje odbiorców z silnie zaznaczonymi granicami, zarówno etnicznymi, narodowymi, jak i płciowymi, występującymi w sporcie. Analizuje ewolucję przepisów dotyczących uczestnictwa osób o nietypowej płciowości w zawodach sportowych kobiet oraz dokonuje refleksji nad obecnym stanem przepisów.

Rozdział zatytułowany *Idee* zawiera sześć artykułów, które odwołują się do problematyki szeroko pojętego feminizmu. Wieloaspektowość i różnorodność skupiająca się wokół feminizmu konotuje pewnego rodzaju refleksję nad tym obszarem. Artykuł politolożki Edyty Pietrzak otwiera drugą część publikacji pokonferencyjnej. Został poświęcony postaci Hannah Arendt i stanowi omówienie Arendtowskiej koncepcji polityczności opartej na wielości w kontekście feminizmu. Do innej bohaterki odwołuje się Agnieszka Jagusiak. Zwraca uwagę na feministyczny projekt Rosi Braidotti, która występuje przeciwko studiom genderowym, cieszącym się popularnością w latach osiemdziesiątych w Europie. Jako główna oponentka Judith Butler, tworzy koncepcję podmiotowości nomadycznej, która stanowi główny wątek refleksji autorki tego artykułu. Łukasz Wawrowski w swoim tekście porusza problematykę perspektywy feministycznej, wątpliwości

i trudności, jakie występują w tym obszarze w obrębie nauki. Temat ekonomii feministycznej, a dokładniej procesu jej kształtowania się oraz kobiet, które były w niego zaangażowane, można znaleźć w artykule Wiktorii Domagały. Ciekawe wydaje się ukazanie przez autorkę głównych obszarów tematycznych poruszanych w ramach neoklasycznej oraz krytycznej ekonomii feministycznej. Aleksandra Różalska zapoznaje czytelnika ze stanowiskiem feministek postkolonialnych wobec ogłoszonej przez George'a Busha wojny z terroryzmem (po wydarzeniach z 11 września 2001 r.). Krytyczne spojrzenie feministek postkolonialnych, pozwala zrozumieć pozycję i rolę kobiety, znajdującej się w obliczu tamtych wydarzeń i narodowej traumy z nich wynikającej. Tekst Anny Knapieńskiej o sytuacji kobiet □ „niewidzialnych asystentek i przełomowych odkrywczyni” □ w obszarze nauki zwanym STEM (*science, technology, engineering, mathematic*), stanowi refleksję nad współczesnymi zmianami w nauce, zmierzającymi w kierunku wzrastającego udziału kobiet w tej płaszczyźnie.

Trzecia część książki zatytułowana *Codziennosc* zawiera trzy teksty o kobietach, które pełnią szeroko pojętą funkcję opiekuńczą. Katarzyna Orszulak-Dudkowska analizuje praktyki podejmowane przez łódzkie kobiety w okresie PRL-u. Prezentuje interesujący materiał badawczy, zwłaszcza fragmenty pogłębionych wywiadów etnograficznych z kobietami, które w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. prowadziły gospodarstwa domowe w Łodzi. Refleksja nad definicją pracy opiekuńczej w Polsce to fundament artykułu Bartosza Ślosarskiego. Autor przywołuje abstrakcyjną definicję pracy reprodukcyjnej, którą stopniowo ukonkretnia na przykładzie pracownic poznańskich żłobków, toczących walkę o wyższe standardy w miejscu zatrudnienia i lepszą płacę. Rozdział zamyka artykuł Beaty Rynkiewicz o wizerunku tzw. Matki Polki – feministki. Przedmiotem zainteresowania autorki jest problematyka *stricte* związana z macierzyństwem w aspekcie społecznym oraz kulturowym. Punkty odniesienia dla refleksji stanowią teksty literackie związane z poruszaną problematyką oraz sylwetki aktywnych kobiet.

Ostatni rozdział książki poświęcony jest szeroko pojętej obecności kobiet w sztuce. Zawiera dziewięć artykułów odwołujących się do wielu kobiecych postaci – malarek, reżyserek czy pisarek. Początek stanowi artykuł o Fridzie Kahlo autorstwa Magdaleny Ozimek. Rewolucja meksykańska, do której nawiązuje autorka tekstu, wyjaśnia polityczność sfer współzależnych ze sferą polityki, uwzględniając sztukę i zaangażowanie społeczne malarki. Rozważania Dagmary Rode, dotyczące twórczości polskiej performerki Ewy Partum, która uchodzi za pionierkę feministycznej i konceptualnej sztuki, ukazują możliwości samorealizacji. Kolejny artykuł w części o sztuce jest o teorii pisarstwa Glorii Evangeliny Anzulduy. Grażyna Zygałło prezentuje kontekst krytyki feministycznej. Ewa Baniecka przedstawia czytelnikowi dorobek jednej z pierwszych kobiet, piszącej w czasach rzeczywistości zastanej po PRL-u – Izabeli Filipiak, która z własnej perspektywy obserwuje osoby społecznie wykluczone. Obszar filmowy rozdziału

dotyczy polskich reżyserek. Artykuł Eweliny Wejbert-Wąsiewicz o niepokornych reżyserkach wskazuje na elementy twórczości filmowej kobiet. Do współczesnej reżyserki polskiego kina nawiązuje w swoim tekście Elżbieta Durys. Przedstawia strategię Małgorzaty Szumowskiej, dotyczącą radzenia sobie w świecie twórczości filmowej, zdominowanym przez mężczyzn. Artykuł Aleksandry Kijewskiej kończy wątek filmowy rozdziału. Sylwetka arabskiej reżyserki Nadine Labaki, jej twórczości w kontekście stereotypów i tabu funkcjonujących w kulturze Libanu, stanowi bardzo interesujący materiał. Ostatnie dwa teksty obejmują obszar teatru. Dariusz Leśnikowski pisze o brytyjskich kobietach z teatralnego marginesu, które stworzyły feministyczną odmianę teatru, po to, by móc realizować własne artystyczne postulaty. Magdalena Hasiuk prezentuje historie siedmiu kobiet współpracujących z polską służbą więzienną, realizujących działania teatralne w zakładach karnych i aresztach śledczych. Tekst, choć został zakwalifikowany przez redaktorki książki do obszaru sztuki teatralnej, nawiązuje do pierwszego rozdziału książki o nie-pokornych kobietach aktywistkach.

Wydawać by się mogło, że popularna, często poruszana problematyka kobieca nie wniesie już nic nowego do świata nauki, a wręcz będzie niejako powieleniem istniejącej już treści. Jednak nie w tym przypadku. Książka zaproponowana przez Izabelę Desperak i Inę Kuźmę stanowi bogate źródło wiedzy o wyjątkowych kobietach, które wciąż dokonują transformacji rzeczywistości. Publikacja ma charakter poznawczo-naukowy, buduje nowszą, lepszą świadomość o tytułowych kobietach reformatorkach, aktywistkach czy buntowniczkach. Choć redaktorki przyznają, że nie udało im się wyodrębnić tradycyjnych subdyscyplin naukowych, to sposób, w jaki artykuły zostały podzielone jest bardzo interesujący i trafiony. Osoba sięgająca po tę pozycję, od razu ma skróconą ścieżkę dostępu do zagadnień interesujących ją. Takie rozwiązanie buduje także ład struktury książki, łącząc ją przy tym w jedną spójną całość.

Publikacja ma również charakter interdyscyplinarny, a zatem jest godna polecenia dla specjalistów i studentów różnych dziedzin naukowych, a także dla osób zainteresowanych odkrywaniem bohaterskich kobiecych sylwetek.